

**OLIY O'QUV YURTI TALABALARINI MA'NAVIY JIHATDAN
SHAKLLANTIRISHDA O'RTA OSIYO MUTAFAKKIRLARINING
FALSAFIY PEDAGOGIK QARASHLARI**

Xusenova Zeboxon Zarif Qizi

Navoiy davlat universiteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi

1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Oliy o'quv yurti talabalari tarbiyasida o'rta asr o'zbek, tojik va boshqa Markaziy Osiyo mutafakkirlarining falsafiy-pedagogik qarashlari ahamiyati yoritilgan. Xususan, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy kabi allomalarning inson ma'naviyati, axloqiy poklik, bilim va tarbiya haqidagi fikrlari zamonaviy talim jarayonida qanday qo'llanilishi mumkinligi tahlil qilinadi. Shuningdek, bugungi kun yoshlari orasida ma'naviy qadriyatlarni singdirishda ushbu qarashlardan foydalanishning samaradorligi ham ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda talabalarning ma'naviy kamolotini ta'minlashda tarixiy-ma'naviy merosning o'рни alohida urg'u bilan ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: ma'naviy tarbiya, falsafiy qarashlar, pedagogika, o'rta asr mutafakkirlari, forobiy, beruniy, ibn sino, alisher navoiy, oliy ta'lim, yoshlarga tarbiya, ma'naviyat

KIRISH

Bugungi kunda jamiyatimizda ma'naviy barkamol, tafakkuri yuksak, mustaqil fikrlaydigan yoshlarni tarbiyalash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy ta'lim tizimida tahsil olayotgan talabalarni ma'naviy jihatdan shakllantirish, ularning axloqiy va intellektual kamolotiga erishish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, chuqur ilmiy yondashuvni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, o'rta asr Markaziy Osiyo mutafakkirlarining boy falsafiy-pedagogik merosiga murojaat qilish, ularning qarashlarini chuqur o'rganish va amaliyotga tadbiiq etish bugungi kun ta'lim tizimi uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy kabi ulug' ajdodlarimiz insonni komillikka yetkazish, ma'naviy-axloqiy tarbiya berish borasida bebaho fikrlar bildirganlar. Ularning pedagogik qarashlari nafaqat o'z davrida, balki hozirgi zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayonida ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Shu bois ushbu ilmiy ishda mazkur mutafakkirlarning g'oyalari zamonaviy oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy tarbiyani tashkil etishda qanday foydalanilishi mumkinligi o'rganiladi.

ASOSIY QISM

Oliy o'quv yurtlarida talabalarning ma'naviy jihatdan shakllanishi, avvalo, ularning shaxs sifatida kamol topishi bilan chambarchas bog'liqdir. Bu jarayonda o'rta asr Markaziy Osiyo mutafakkirlarining falsafiy-pedagogik qarashlaridan foydalanish talabaning ichki dunyosini boyitish, uni mustahkam axloqiy asoslar bilan qurollantirishga xizmat qiladi.

Forobiy insonni "jamiyatning bir bo'lagi" sifatida ko'radi va u har bir inson barkamollikka intilishi kerakligini ta'kidlaydi. Bugungi talabalarga bu fikrni zamonaviy til bilan yetkazish uchun interaktiv ma'naviyat mashg'ulotlari tashkil etilishi mumkin. Masalan, talabalar Forobiy asarlaridan parchalarni o'qib, ular asosida o'z hayotiy tamoyillarini shakllantirishlari mumkin.

Beruniy ilmga chanqoqlik, izlanish va haqiqatga sadoqat haqida yozadi. Bu g'oyani talabalarga singdirish uchun ularni ilmiy izlanishlarga jalb etish, mustaqil fikrlashga undovchi muhokama klublarini tashkil etish lozim. Bunda Beruniyning ilmiy merosi vositasida ma'naviy izlanish va intellektual qoniqish uyg'otiladi.

Ibn Sino insonni o'z ustida ishlashga chorlaydi. Talabalarning o'zini anglash, o'zini tarbiyalash va o'z maqsadlarini belgilashda uni namuna sifatida ko'rsatish mumkin. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida treninglar, hayotiy maqsadlar rejasini tuzish bo'yicha mahorat darslari tashkil etilib, Ibn Sinoning g'oyalari bilan boyitilgan usullar qo'llanilishi mumkin.

Alisher Navoiy esa so'zning kuchi, axloqiy poklik, mehr-oqibat va halollik haqida chuqur fikrlar bildirgan. Talabalarga uning asarlaridagi ma'naviy qadriyatlarni hayotiy misollar orqali tushuntirish, badiiy asar tahlillari orqali axloqiy tarbiyani yo'lga qo'yish samarali bo'ladi. Shuningdek, Navoiy asarlaridan sahna ko'rinishlari tayyorlash, debatlar o'tkazish orqali talabalarning ma'naviy-estetik dunyoqarashini rivojlantirish mumkin.

Ushbu mutafakkirlarning qarashlarini zamonaviy texnologiyalar yordamida talabalarga yetkazish ham samarali bo'ladi. Elektron resurslar, animatsiyalar, audio-kitoblar, videodarsliklar orqali ularning g'oyalari yanada qiziqarli va tushunarli shaklda taqdim etilishi mumkin. Bu esa yosh avlodda tarixiy merosga nisbatan hurmat, ma'naviy o'sish va ongli fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi.

Talabalarning o'zlari ham bu jarayonning faol ishtirokchisiga aylanishlari kerak. Ma'naviy-etika mavzusida esse yozish, ijodiy mushoiralar tashkil etish, falsafiy o'ylashga undovchi seminar-treninglar orqali ularning ichki intilishlarini uyg'otish mumkin. Talaba faqat bilim emas, balki ma'naviyat bilan boyiganida, u haqiqiy komil inson sifatida shakllana boshlaydi.

TALABALARNING MA'NAVIY SHAKLLANISHIDA MUTAFAKKIRLAR QARASHLARINI QO'LLASH BO'YICHA AMALIY MISOLLAR

Mutafakkir	Asosiy g'oyasi	Amaliy tadbir (kreativ shakl)	Qo'llash usuli
Forobiy	Inson jamiyatga foydali bo'lishi kerak	"Foydali inson" mavzusida esse tanlovi	Talabalar o'z hayotiy maqsadlari haqida esse yozadi, eng yaxshi ishlar universitet saytida e'lon qilinadi
Beruniy	Ilmiy izlanish va haqiqatni izlash	"Beruniy izdoshlari" ilmiy loyiha tanlovi	Talabalar kichik guruhlarda ilmiy muammo tanlab, uni hal qilish yo'llarini taqdim etadilar
Ibn Sino	O'zini anglash, ma'naviy sog'lomlik	"Kundalik o'z-o'zini tarbiya" daftari	Har bir talaba 1 oy davomida o'z maqsadlari, his-tuyg'ulari va odatlari ustida yozma nazorat yuritadi
Alisher Navoiy	So'zning kuchi, axloqiy tarbiya	"Navoiydan saboq" badiiy chiqishlar haftaligi	Talabalar Navoiy g'azallarini sahna ko'rinishlarida jonlantirib, uning g'oyalarini talqin qiladi
Barcha mutafakkirlar	Ma'naviyat va komillikka intilish	"Ma'naviy haftalik" interaktiv darslar	Har kuni bir mutafakkir g'oyasi asosida bahs-munozara, kino ko'rish, fikr almashish, mini loyihalar o'tkaziladi
Beruniy, Forobiy	Falsafiy tafakkur	"Falsafiy kvest o'yini"	Talabalar kampus ichida yashirin savollar orqali mutafakkirlar g'oyalarini topib, jamoaviy yechim topadilar
Ibn Sino, Navoiy	Komil inson tarbiyasi	"Axloqiy tanlov: Sen qanday insonsan?" test loyihasi	Psixologik test va guruh muhokamasi orqali talaba o'z axloqiy qiyofasini tahlil qiladi

XULOSA

Oliy o'quv yurtlarida talabalarning ma'naviy jihatdan shakllanishi — ularni nafaqat kasbiy jihatdan yetuk, balki axloqiy, ijtimoiy mas'uliyatli va komil inson sifatida tarbiyalashning muhim bosqichidir. Bu borada o'rta asr Markaziy Osiyo mutafakkirlarining falsafiy-pedagogik qarashlari bebaho manba bo'lib xizmat qiladi. Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy kabi allomalar tomonidan ilgari surilgan g'oyalar zamonaviy ta'lim jarayonida kreativ va interaktiv yondashuvlar orqali samarali qo'llanilishi mumkin.

Talabalar bilan olib boriladigan ma'naviy-ma'rifiy ishlarni faqat nazariy ma'ruzalar bilan cheklab qo'yish emas, balki ularni faol ijodkor, izlanuvchi, fikrlovchi shaxs sifatida shakllantiruvchi amaliy mashg'ulotlar, esse tanlovlari, teatr sahnalari, munozaralar, falsafiy o'yinlar, axloqiy tahlillar shaklida tashkil etish lozim. Shu tarzda tashkil etilgan faoliyatlar nafaqat mutafakkirlar g'oyalarini hayotga tatbiq etadi, balki talabalarni o'z shaxsiy hayotida ma'naviyatni qadrlashga, uni amalda qo'llashga

o'rgatadi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek mumtoz tafakkur merosini zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish — bu yosh avlodni nafaqat bilimli, balki iymonli, odobli va ongli fuqaro etib tarbiyalash yo'lidagi eng to'g'ri yo'ldir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Jo'rayev N. Forobiy va uning pedagogik qarashlari. – Toshkent: O'qituvchi, 2002.
3. Qosimova M., Raxmonqulova M. Pedagogik tafakkur tarixidan. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
4. Yusupov M. Sharq mutafakkirlari falsafiy merosi va ma'naviy tarbiya. – Toshkent: Fan, 2010.